

Забуттю Не Підлягає 1917 - 1991



**Хроніка комуністичної
інквізиції в Україні**



**"ЗАБУТТЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ"
1917 - 1991
ХРОНІКА КОМУНІСТИЧНОЇ ІНКВІЗИЦІЇ
В УКРАЇНІ**

Це довідник-путівник до однойменної експозиції

Цей довідник створений
Київською організацією всеукраїнського товариства "Меморіал"
ім. Василя Стуса,
за сприянням
Ліги Українців Канади,
Ліги Українок Канади,
Дослідного Інституту "Студіюм",
Фундації "Прометей" та Фундації "Десна".

Головним корпоративним спонсором проєкту "Меморіал"
в Канаді є Кредитова Спілка "Будучність"

© Товариство "Меморіал". Усі права застережені

За додатковими примірниками довідника звертатися до
Крайової Управи Ліги Українців Канади в Торонті

League of Ukrainian Canadians
National Executive
83 Christie Street
Toronto, Ontario, Canada M6G 3B1
Tel.: 416-516-8223 ♦ Fax: 416-516-4033

ЗАБУТТЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ 1917–1991

ХРОНІКА КОМУНІСТИЧНОЇ ІНКВІЗИЦІЇ В УКРАЇНІ



Вступ

Стражденна наша Україна. Століттями була вона наймичкою у великодержавних сусідів. І не мала ні права, ні волі, ні долі. Тай цього було замало нашим гнобителям. У своїх людиноненавистницьких планах, нарешті вже на завжди упокорити Український народ, більшовики–ленінці вирішили винищити його вщент або хоч вивезти до Сибіру. Вони нищили, морили голодом і стріляли.

В комуністичний період це була найкривавіша сторінка Української історії. Ленінці першими запровадили відвертий і відкритий бандитизм, як “революційну законність.” Вони звеличили і освітали образ ката у шкірянці, з мавзером і стали тою сатанинською силою, яка згуртувала і об’єднала навколо себе весь криміногенний світ імперії. Ці об’єднані вбивці разом з усім своїм каральним апаратом називались чекістами, потім гепеушниками, потім енкаведистами, а потім кагебистами.

Ціною в десятки мільйонів життів Україна стала незалежною. Та наслідки колоніального минулого вже більше десяти років не дають їй можливості піднятися з колін. Комуністичні ідеологи заклали у нашу історію безліч історично–політичних міфів. А міфи, особливо політичні, як відомо, призводять до протистояння у будь-якому суспільстві. Побороти їх можна лише правдою. Сьогодні правда, це майже помста. Вона говорить до нас голосом вічності. Правда української історії — це приглушена лихоліттями пам’ять народу, без відновлення якої ми не піднімемось на повний зріст. Вистраждана дорога правди і сьогодні примушує нащадків ковтати гіркий гріх їхніх попередників.

Відновлення пам’яті є процесом болючим і важким. Ми хочемо щоб наші діти жили щасливими у своїй незалежній державі, і тому не хочемо травмувати їхню свідомість важкими спогадами про трагічне минуле нашого народу. Але ж приглушення народної пам’яті призводить до відчуття приреченості, відчуття власної меншовартості. Озираючись назад і скажімо собі: ми вижили, нас не зігнули. Знайдемо в собі силу жити і пам’ятати, бо тільки пам’ять збереже нас як націю, як народ, як державу. Спільно започаткуймо процес духовно–моральної революції в наших душах. Скиньмо з себе ярмо бездержавності, національного та соціального поневолення імперіями, їх тоталітарними ідеологіями та політичними міфами. Якщо ми хочемо бути кращими, то ставаймо ними, пізнаваймо себе у своїй історії, не ховаючись від світу. Не дозволяймо іншим перекручувати, фальсифікувати, ховати від світу нашу правду, нашу історію.

Київською міською організацією Всеукраїнського Товариства

“Меморіал” імені Василя Стуса створена перша в Україні постійно діюча музейна експозиція “Забуттю не підлягає — хроніка комуністичної інквізиції”, яка в хронологічному порядку від 1917 до 1991 років відображає події тоталітарного періоду історії України.

В 70-ту річницю трагедії голодомору 1932–33 рр. зусиллями Товариства та Української Діаспори США і Канади виготовлено плакатний варіант музейної експозиції, один комплект якого складається із 54 плакатів і цієї книжки, як довідника–путівника для викладачів та екскурсоводів. Більш як півтисячний тираж комплектів експозиції дає змогу розповсюдити її по містах України для музеїв, навчальних закладів та публічних бібліотек. Для планування та проведення лекцій, відкритих уроків і екскурсій матеріали в експозиції подаються по періодах:

- Система концентраційних таборів СРСР
- (1917–1920 рр.) Більшовицький переворот і початок терору.
- (1921–1923 рр.) СРСР народжувався з голоду і насильства.
- (1924–31 рр.) Ціна індустріалізації та насильницька колективізація.
- (1932–1933 рр.) Український голокост.
- (1934–1938 рр.) Крах Українізації та “великий терор”
- (1939–1941 рр.) Змова двох диктатур та її наслідки.
- (1942–1952 рр.) Останнє десятиліття сталінської диктатури.
- (1946–1947 рр.) Третій удар голодом.
- (1953–1964 рр.) “Морозна відлига”
- (1965–1985 рр.) “Безкровний тоталітаризм”
- (1986–1991 рр.) “Колапс”

Вчитель–історик, екскурсовод та той, хто цікавиться історією України радянського періоду знайде в матеріалах експозиції інформацію для проведення екскурсій, відкритих уроків і лекцій для різних вікових категорій відвідувачів. У лівій частині плакатів виписана хронологія історичних подій по роках і місяцях від створення Української Народної Республіки, альтернативного з’їзду Рад у Харкові, перших ленінських декретів, рішень партійних з’їздів, Пленумів, Постанов бюро, і інших рішень комуністичної влади та подій що відбувались в період від 1917 по 1991 рр. Права частина плакатів на основі фотографій, незаперечних фактів, досі невідомих секретних документів із різних архівів, наукових висновків та статистики розкриває хронологію подій та наслідки керівництва комуністичної ідеології. Висловлюючись юридичними термінами, експозиція є кодифікацією комуністичних злочинів.

Експозиція правдиво відтворює історичну хронологію долі мільйонів українців та людей інших національностей, які загинули

внаслідок злочинної політики радянських окупантів. Всі злочини комуністичного тоталітаризму творились в умовах суворої секретності, і тому загал населення України недостатньо про них інформований. Більшість людей у всьому світі мало знають про історію України і про те, якою ціною ця друга найбільша за територією і населенням країна Європи стала незалежною демократичною державою в 1991 р.

Скрізь і повсюди слід поінформувати українську та світову громадськість про злочини проти людства, які були скоєні московсько-кремлівськими керівниками, про навмисні дії, які мали на меті знищити українську націю, як таку.

Ігнорувати трагічні уроки історії небезпечно, бо це зменшує нашу колективну здатність прогресувати в глобальній цивілізації. Необхідно сказати правду та інформувати світову громадськість про вкрай пасивну роль їх урядів, які виявляли покірну байдужість, а іноді і причетність до трагічної долі України. Знання та розуміння нашої історії дає можливість цілковитого усвідомлення світом того, що підтримка прагнення України закріпити свою незалежність, є морально виправданою і сприятиме життєвим інтересам їхніх власних держав.

Роман Круцик

ЗАБУТТЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ

Плакати № 1-5

У Київській міській організації “Меморіал” ім. Василя Стуса 30 листопада 2001 року було урочисто відкрито першу в Україні постійно діючу експозицію під назвою “Забуттю не підлягає” — хроніка комуністичної інквізиції? В її основу лягли документи, матеріали та експонати, які відтворюють події й факти тоталітарного минулого в історії України та Києва. В експозиції закладено проблемно-хронологічний принцип. Основна мета — відтворити хроніку злочинів комуністичного режиму, зафіксувати події і факти, які ніколи не можна забувати, якщо ми прагнемо будувати в Україні громадянське суспільство на засадах демократії й гуманізму.

Ідея створення експозиції, інженерна розробка її музейних стендів та організація оформлення експозиції належить голові “Меморіалу” Роману Круцику. Концепція експозиції, підготовка текстів, добір документів та ілюстрованих матеріалів зроблено доктором історичних наук, професором, головою наукової ради Товариства “Меморіал” Юрієм Шаповалом. Художнє оформлення експозиції й комп’ютерний дизайн виконав член Товариства художник-дизайнер Олег Кравченко.

“Моральний жах терору, його розтлінний вплив на людську психіку, зрештою, не в окремих вбивствах і навіть не в кількості їх, а саме в системі”. Ці слова відомого дослідника тоталітаризму Сергія Мельгунова, про це свідчать поетичні рядки Василя Симоненка: “Мільярди вір зариті у чорнозем, мільярди щасть розсіяні у прах”. Мартін Лютер Кінг характеризував тоталітаризм таким чином: “Несправедливість будь-де загрожує справедливості повсюди”. Всі ці вислови взяті за епіграф до експозиції, і відкривають страшну систему терору, яка довгі роки панувала в Україні, її ім’я — Советський Союз.

Система концентраційних таборів СРСР

Найпершим і найпереконливішим експонатом експозиції є мапа, яка не могла бути надрукованою за часів Радянського Союзу. На ній майже всі “Лагерные управления” концентраційних таборів, яких налічувалось в СРСР аж 230. Мапою охоплена територія всього Радянського Союзу і в ній позначені системи, в рамках яких існували ці табірні управління. Кожне управління нараховувало від 5 до 20 конц-

таборів. Крім перерахованих і позначених на мапі “Лагерных управлений”; існувала ще й велика кількість пересильних і утаємничених таборів, політизоляторів, звичайних в’язниць, так званих “закрытых тюрем” та “психушок”.

Співпрацюючи з Московським “Меморіалом”; Київська міська організація отримала банк даних про систему каральних органів СРСР. Інформація містить 6 ЗАБУТТЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ Плакати № 1–5 7 UA дані про всі тюрми в областях України, їх керівництво й час створення. Крім того є дані про кожний табір системи ГУЛАГУ, час його створення і закриття, місце розташування, кількість в’язнів, роботу, яку виконували в’язні, а також алфавітний покажчик керівного складу репресивних органів СРСР з їх автобіографічними довідками та фотографіями.

Знайомлячись з цими дослідницькими матеріалами, не можна не вражатись тим, що існували концентраційні табори, які за кількістю в’язнів рівнялись населенню сучасних обласних центрів України (250, 268 тис. в’язнів).

Особливо зросла кількість в’язнів після Другої світової війни. В основному за рахунок радянських військовополонених, бійців “Російської визвольної армії” генерала Власова, бійців ОУН–УПА, та людей, яких в роки війни, вивезли на роботу до Німеччини. За окремими даними чисельність в’язнів “ГУЛАГУ” набагато перевищувала чисельність Червоної армії. Якщо навіть використати дуже помірковані цифри Роберта Конквеста, який оцінював середню чисельність в’язнів таборів на початку сорокових років у 8 млн. чоловік, то можна прийти до висновку що від однієї п’ятої до однієї десятої дорослого населення СРСР перебули в концентраційних таборах і працювали в умовах, яка гарантувала їм передчасну смерть. Якісний і кількісний склад в’язнів, масові повстання в таборах викликали у радянського керівництва велике занепокоєння. Проти беззбройних людей влаштовували цілі військові операції з використанням бронетехніки та фронтової бомбардувальної авіації.

Значну частину в’язнів ГУЛАГУ становили Українців. В одному із документів під грифом “сов. секретно” Комісія МВД СРСР, яка працювала у Річному концтаборі Воркути, після придушення у ньому повстання, ось таким чином розподілили в’язнів за політичними ознаками: (мова оригіналу)

“Националисты:

Украинские — 10495

Белорусские — 160

Грузинские — 16

Армянские — 27

Азербайджанские — 5
Эстонские — 1521
Латвийские — 1075
Литовские — 2935
Молдавские — 4
Пан-тюркские — 2
Пан-исламистские — 6
Еврейские — 55
Польские — 510
Венгерские — 1
Итого: 16812

Начальник спецотдела
Капитан /подпись/ Кожемякин
4 августа 1953 г.?

1917 — 1920

Плакаты 6-7

Більшовицький переворот і початок терору

Починається експозиція з 1917 року. Саме цей рік в історії Советського Союзу, став роком, так званої, “Жовтневої революції”.

Навіть Ленін та інші керівники тодішньої компартії цю подію називали не революцією, а “переворотом”. Лише згодом була міфілогізована ця подія і додана до неї така тотальна підтримка більшовицької революційності. Фактично ж не було ніякого штурму “Зимнего дворца”, а те, що десятиліттями демонструвалось у кіно і в ЗМІ було відвертою брехнею. Всіляко приховувалась ключова частина більшовицької філософії коли, з самого початку, вони покладали свої великі розрахунки і надії на насильство. Адже керувати такою величезною країною як Росія, розбурхану та роздерту національними суперечностями, було вкрай важко. І тому, невдовзі, у грудні 1917 року, більшовики створюють “Всероссийскую Чрезвычайную Комиссию” (ВЧК).

Шостий плакат експозиції розкриває історію створення ВЧК у грудні 1917 р. яку очолив Фелікс Дзержинський. Він мав величезний досвід конспіративної роботи і за характером був людиною надзвичайно жорстокою і прямолінійною. Проте він майстерно гуртував на-

вколо себе людей, подібних до його спрямувань. На плакаті представлені світлини, на яких Дзержинський знаходиться в оточенні українських чекістів, а також портрет одного із перших лідерів українського Чека Василя Манцева, який був присланий в Україну з Москви. В Україні органи ВЧК, як і ВУЧК завжди очолювали не місцеві кадри, (перший лідер ЦК КПУ, за походженням українець, був призначений лише у 1953 році) а ті, кого направляли з “Центру”.

Однією з особливостей діяльності ЧК й ЦК КПУ в Україні було те, що з самого початку своєї діяльності вони активно себе дискредитували. В їхні структури входили не лише більшовики за партійною приналежністю, але й різного роду авантюристи, ті, які всіляко прагнули пристосуватися. Одним з таких пристосованців на плакаті представлено коменданта Харківської ЧК Степана Саєнка. Наводиться цитата із книги, яка описує діяльність Саєнка під час масових розстрілів у 1919 році. Згодом він став почесним громадянином Харкова. Кого зацікавить історія Харкова, може знайти інформацію про Саєнка, який після всіх тих жахів, що ним чинилися, став директором заводу. А ось світлина жінки–ката Дори Євлінської, яка в Одеській ЧК власноруч розстріляла 400 офіцерів. Є тут і ще декілька подібних світлин. Всі вони жахливі, але справжні.

Територія України переходила від одних до інших, влада часто змінювалась. Ось тоді й була організована (під час громадянської війни) спеціальна комісія, яка мала розслідувати злочини ЧК. Збереглися документальні свідчення цієї комісії. Є навіть фотографії, які засвідчують, що людей по–звірячому допитували, катували і вбивали саме з політичних мотивів. Отже, та методика, яку, як правило, приписують 30–м рокам, була апробована ще в 20–ті.

Одне з ключових питань, яке завжди постає, чи знав про ці злочини Ленін і якою мірою він керував ними. Документи, які публікувались в останні роки, свідчать, що Ленін був цілком обізнаний і навіть в кількох листах вимагав знайти “людей потверже”. На початку 20–х років, він вимагає, аби українських чекістів “почистили” і “прибрали” найбільш одіозних людей. Отже, з самого початку створення СРСР чітко проглядається впровадження у ньому насильства, яке є основою комуністично–тоталітарної системи.

1921 — 1923

Плакати 8-9

СССР народжувався з голоду і насильства

Наступні два плакати висвітлюють наскрізний сюжет трагічної нашої історії — голод. Він був спровокований не лише неврожаєм 1921 року, але й тим, що, при цьому, максимально руйнівною виявилася більшовицька політика “продрозверстки”. Цей голод забрав життя близько 3-х мільйонів українців. Далі в експозиції подаються матеріали ще 2-х голодоморів в Україні. Всього в Україні їх було три — в 1921–23 рр., 1932–33 рр. і 1946–47 роках. Про голод 1921–23 рр. збереглося більше відомостей, оскільки в СРСР, а особливо в Україні, діяло багато міжнародних допоміжних організацій. Пізніше, з ідеологічних причин, Вони були заборонені Москвою і закриті, як прояв буржуазного впливу на населення. Згадування про голод 1932–33 рр. десятиріччями переслідувалося як антирадянська пропаганда. Комуністична пропаганда щодо голодоморів в Україні, ще й зараз намагається переконувати світ, що причинами їх виникнення були неврожай і посуха. Але це безпідставна вигадка. Гідрометеозведення за 1932 р. свідчать, що в цей рік посухи в Україні не було, а врожайність зернових була значно вищою ніж у 1931 р. Достовірно, що територія України займає таке географічне положення, при якому, якщо і бувають посушливі і неврожайні роки на сході чи півдні України, то в інших її регіонах цього не відбувається і, при нормальному обміну продовольчими запасами і безперешкодній міграції населення, ніколи б не виникло повального голоду і масової загибелі людей. Цим доводиться, що голод 1932–33 рр. був спланованим Москвою проти непокірного українського селянства. Для втілення цього антилюдського “заходу” була задіяна вся каральна система більшовиків.

6 лютого 1922 року замість ВЧК було створено Головне політичне управління (ГПУ). Влада прагнула приховати скомпрометовану й невисну аббревіатуру ВЧК, яка вже стала символом насильств та масових вбивств. Ця акція ставила за мету як приховати саму природу режиму, так і довести людям, що влада, нібито, змінює своє ставлення до населення.

Серед перших наркоматів, створених більшовиками, був “Народний комиссариат внутрених дел” (НКВД). В нижній частині плакату подаються дві фотографії і плакат, які засвідчують факти вилучення церковних цінностей. Адже руйнування храмів і вилучення церковних

цінностей, крім антирелігійної пропаганди, було вкрай важливою статтею одержання прибутків більшовицького режиму. В Україні чекісти блискуче провели цю операцію і навіть отримали за це нагороди.

1924 — 1931

Плакати 10-15

Ціна індустріалізації та насильницька колективізація

21 січня 1924 року помирає Ленін. Будучи дуже хворим, він вже не впливав на політичну ситуацію в країні. Фактично влада належала Йосифу Сталіну. На представлених плакатах, Ленін і Сталін подаються близькими “народними вождями”, що передавали одне одному владу. Насправді ж все відбувалось не так. Сталін просто захопив владу.

Існувало дві політично-стратегічні лінії більшовиків, це індустріалізація та колективізація. Починалося все саме з індустріалізації, яку більшовики намагались поставити собі в особливу заслугу. Однак відбулась дуже серйозна переоцінка цінностей, коли стало відомо, якою ціною давалася ця індустріалізація. Вона витворювалась за рахунок тисяч і тисяч людей, насамперед, селян, яких зганяли на великі будови. Лише на будівництві знаменитої “Магнітки” загинуло більш як 100 тисяч працюючих.

У цей період здійснювалася також насильницька колективізація. На плакатах представлені унікальні фотографії, які свідчать про руйнування сільських господарств і насильницьке вилучення зерна у селян..

В той час у більшовицького керівництва виникли різні підходи, — критикувалася сталінська лінія форсованої індустріалізації. Але Сталін розумів, що коли він не зробить такого швидкого прориву “на зміцнення матеріальної бази і індустрії” — йому не втриматись при владі. Тому він кардинально міняє політичну лінію і висуває гасло: “Будувати соціалізм в одній, окремо взятій, країні”. В СРСР відбувається кілька гучних процесів, мета яких була мобілізувати суспільство на однозначне мовчазне виконання поставлених завдань. Один з цих процесів є “Шахтинское дело”. Документи на плакаті, а також книжка “Люди-вредители” якраз і розповідають про це. Назва справи походить від міста Шахти і справа ця стала символом цілої епохи, адже на

цьому процесі судили старих спеціалістів—фахівців і вже в липні 1928 року Сталін закликав “шукати шахтинців” в усіх сферах суспільного життя. Тобто, він подав сигнал багатомільйонному населенню країни шукати, серед себе, диверсантів й шкідників. Ця його лінія була підхоплена й справно проводилася органами ГПУ.

Слід зауважити, що вся експозиція базується виключно на архівних матеріалах та документах. На плакаті № 12 можна побачити як виглядають ці документи в оригіналі та ознайомитись з їх змістом. Тут експонуються особові справи та документи працівників ЧК, їхні атестаційні листи, грамоти та службові картки, які засвідчують скрупульозність підбору кадрів у ці каральні органи. Праворуч, у верхній частині плакату, представлено Положення про НКВД від 24.05.1922 р., а також подаються ті широкі повноваження, які надавались цьому каральному органу. Репресивні акції чинились більшовиками в умовах суворой таємності. В засобах тодішньої масової інформації від сільської глибинки до центру працювали цензори. На цьому плакаті можна ознайомитись з першою сторінкою текстового зведення викреслень попередньої цензури. В нижній частині плаката є витяг з протоколу засідання колегії ОГПУ ССРСР у справі Українського національного центру. Тільки на одному такому засіданні вирішувалась доля 50–ти невинних людей.

Однією із яскравих ілюстрацій є справа Спілки Визволення України (СВУ). В експозиції представлені її учасники. Є тут портрет академіка Сергія Єфремова, віце–президента Української Академії Наук, відомого літературознавця. Перелік його праць складає понад 4 тис. найменувань. Єфремову було інкриміновано, прагнення підтримати іноземну інтервенцію, організацію вбивства комуністів, очолення ним Спілки Визволення України. На цьому процесі було засуджено 45, заарештовано 700, а всього за процесом СВУ було репресовано 30 тисяч осіб в Україні.

Фальсифікуючи політичні кримінальні справи, більшовики, аби поширити серед населення інформацію про “ворогів народу”, надавали цим справам гучні кодові назви. На плакаті № 15, подається, як приклад, так звана справа “Гренадери” проти українських вчителів з Полтавщини. В центрі плаката є світлина на якій зображені чекісти–керівники будівництва Біломор–Каналу, на якому загинули десятки тисяч в’язнів. В лівому верхньому кутку плакату є світлина учасників всесоюзної наради судово–прокурорських працівників. Власне їхніми руками чинилося, так зване, “комуністичне правосуддя”. У першому рядку цієї світлини, сьомим зліва, є головний сталінський прокурор А.Вишинський. Тут же експонується й світлина полковника Є.Коновальця — керівника Української Військової Організації (УВО), який з 1929 року був Провідником Організації Українських

Націоналістів. Його було вбито агентом НКВД П.Судоплатовим в 1938 році у Роттердамі. Своїх ідеологічних противників більшовики знищували методами терору. Ці методи були поставлені у ранг державної політики і здійснювались проти українських провідних політичних діячів в тому числі і за кордоном.

На цьому ж плакаті представлені й документи Михайла Грушевського — вченого історика. Він повернувся в Україну навесні 1924 року і відразу потрапив під пильний нагляд ГПУ. З того часу і до його смерті (листопад 1934 року) він перебував під пильним наглядом. Смерть Грушевського залишається загадковою й дотепер. Помер він у Кисловодську за нез'ясованих обставин. На плакаті експонується також один із доносів на Грушевського (а їх в архіві СБУ налічується аж 8 томів), а також стеження за ним гебеушників та постанова про заведення на Грушевського справи. Михайло Сергійович останні 10 років життя в СРСР знаходився під потужним пресом ГПУ. У 1931 р. його вислали з України нібито у відрядження і заборонили повертатися. Далі він був заарештований, відпущений і до кінця свого життя жив у Росії.

1932 — 1933

Плакати 16-19, 19а

Український голокост

Слово “Голокост” походить з грецької мови і означає “знищення”. Це свідоме знищення людей, тотальне охоплення цією трагедією величезних мас населення. В експозиції, мовою оригіналу, представлено епіграф Роберта Конквеста, авторитетного американського дослідника, професора Стендфорського університету, який написав книжку “Жнива скорботи”. Він писав: “Голод запланувала Москва для винищення українського селянства, як національного бастиону. Українських селян винищили не тому, що вони були селянами, а тому, що були вони українцями-селянами”. Оце визначення Конквеста багато що пояснює. Адже дуже часто московські вчені заявляють, що голод, бач, був і на Поволжі, і в Казахстані. Проте Конквест зазначає, що в Україні відбувався дуже сильний спротив більшовицькому режиму, ще й до початку 30-х років, але 1930 рік став періодом, коли в Україні чинили спротив вже цілі села, тобто люди не віддавали ні своє майно, ні свою честь. Це викликало страшенну лють в Кремлі, і наприкінці 1932

року в Україну були направлені московські емісари, зокрема, В.Молотов, Л.Каганович, В.Балицький (колишній голова ГПУ) і ціла бригада партійних працівників (близько 1700 осіб), які повинні були цю ситуацію виправляти. Саме тоді, внаслідок вкрай жорстоких дій комісії Молотова, в українського селянства було вилучено величезну кількість зерна. Для України планувалось на здачу 360 мільйонів пудів хліба, з яких вона була спроможна виконати лише 70 відсотків цього обсягу.

Ось такими методами було зламано хребет нації, знищено українське селянство.

В експозиції також представлено декілька унікальних фотографій, що засвідчують трупи людей, які загинули від голоду на вулицях Харкова. В 1932–33 роках влада категорично заборонила виготовлення будь-яких фотодокументів які б свідчили про голод. Але іноземці, які працювали в Україні все таки фотографували, і світ дізнався, про страшний голод в Україні. До того ж американські газети інформували про нього світову громадськість.

Проте відомий письменник, інтелектуал Бернард Шоу, повернувшись 1933 року з Москви повідомив, що “ніякого голоду там нема”, адже він з’їв один із найкращих обідів, якими людей з-за кордону ізолювали від реального життя в Україні. Але не дивлячись на те, що на Заході інформація про голодомор в Україні була, США, в цей час, визнали Советський Союз як державу. І хоча Захід знав ціну цьому режиму, визнати Сталіна, в той час, було йому вигідно. Після ліквідації НЕПу, завдяки якому більшовики утримались при владі, виникла реальна загроза для панування в СРСР марксистсько-ленінської ідеології, яка сповідувала побудову держави нової формації і створення в ній вільного від буржуазної експлуатації суспільства. Проте на практиці цього не відбулось. Держава ледь животіла й повсюди панувала розруха й занепад. Більшовицькі керманічі будь якою ціною хотіли довести світовій громадськості хоч якусь дієздатність своєї суспільно-політичної доктрини. Коли ж золотий запас колишньої Російської імперії більшовики розтринькали і коштовності ермітажу Анастасом Мікояном були розпродані, головною і єдиною “валютою” у більшовицької влади залишався хліб. І ось тоді, в повній мірі, використовуючи оцю “валюту”, Сталін з своїм напівграмотним політбюро і йшли на все аби замилити очі світовій громадськості своїми грандіозними технічними проектами.

Що ж то були за проекти? Адже інженерний корпус царської Росії в переважній більшості був більшовиками або знищений, або репресований, або оголошений “саботажниками”, яким не довіряли. Тими чисельними технічними проектами, якими так вихвалялись більшовики перед власним народом, видаючи їх за свої, були:

- Московський метрополітен, спочатку імені Лазаря Кагановича, а потім, і по-сьогодні, імені Леніна — американський проект;
- Гідроелектростанція “Дніпрогес” — американський проект;
- Харківський Тракторний завод — німецький проект;
- Магнітогорський металургійний комбінат — американський проект;
- Горьківський автомобільний завод “ГАЗ” — американський проект;
- Цивільний повітряний флот СРСР — німецький проект, поставка літаків для якого здійснювалась фірмою Люфт Ганза.

Вся відповідальна інженерна праця по втіленню в життя цих дороговартісних західних технологій здійснювалась фахівцями фірм-розробників, а сотні тисяч “будівників світлого майбутнього”, що повтікали з голодних сіл, за миску баланди місили бетонний розчин босими ногами. Платила Москва заходу за проекти і фахівців хлібом і життям мільйонів українських селян. Ось ціна мовчання.

І тільки у 1983 році свою мовчанку про Український Голокост американці, нарешті, припинили, утворивши Спеціальну комісію Конгресу з дослідження голодомору. У вітринах експонується 2 екземпляри з матеріалів цієї комісії. Тут наводяться і, перекладені з англійської, 19 пунктів висновків Комісії затверджених Конгресом США. В них засуджується бездіяльність та свідоме мовчання тодішнього уряду США і визнається, що голодомор був спланованою акцією Москви проти українців.

Дивує ставлення до трагедії українського “Голокосту”, сьогоднішньої української влади. З нагоди 60-ї річниці трагедії голодомору у 1993 році повна копія дослідницьких матеріалів Комісії Конгресу США була урочисто передана Верховній Раді України. Однак і досі до цих документів не мають доступу українські вчені й дослідники. За зверненням Київського Товариства “Меморіал” і за сприяння української діаспори в серпні 2001 року отримано нову копію цих матеріалів. Але 200 аудіокасет — живих свідчень про голодомор так і залишились без доступу у підвалах Верховної ради.

На плакаті № 19 у верхній його частині представлені деякі праці українських вчених про голод 1932–33 рр. В нижній частині плакату праці зарубіжних дослідників, а також 2 із більше як 30-ти томів дослідницьких матеріалів Спеціальної Комісії Конгресу США та перекладені “Меморіалом” на українську мову висновки комісії. Сьогодні бібліографія видань про голод містить понад 6000 позицій.

Завершує в експозиції цей страшний період 1932–33 рр. мапа про голодомор, на якій, у відсотках від загальної чисельності, показані втрати населення по областях України. Крім того на цій мапі подається склад міжнародної комісії юристів та їх порівняльну таблицю

зросту населення у сусідніх з Україною республіках та втрати його за цей же період в Україні. Відомо, що результати перепису населення СРСР, проведеного у 1937 р., так і не були оприлюднені. Сталін наказав їх знищити, а українські вчені-демографи, які у звітних цифрах показали людські втрати від голодомору з врахуванням демографічних наслідків голоду, були репресовані та знищені. Цифра втрат України 3 млн. 84 тис. населення, яка приведена в таблиці комісії юристів є далеко і далеко не точною. Комісія бере дані радянських джерел 1926 і 1939 рр., тобто 6 років до голодомору та 6 років після нього.

Сьогодні вже відкриті архівні секретні зведення Москви про переселення з російських губерній у спустошені голодом українські села цілих колгоспів та сіл. Якщо до цього ще врахувати демографічні наслідки голоду, то українські втрати від голоду 1932–33 рр. становитимуть не менше 10 млн. чоловік. Щоб приховати точну цифру втрат від штучно створеного Москвою голоду в Україні, більшовицькі комісари після 1933 р. шастали по селах України вилучаючи та знищуючи “Господарські книги” та “Книги записів актів громадського стану на 1933 р.” В державному архіві Вінницької області дивом збереглося декілька таких записів Сосонської сільської Ради Вінницького району з квітня по червень 1933 р. Ось як вони виглядають мовою оригіналу: “9 травня. Сташко Данило Мартинович, вік 42 р., укр., член артїлі, причина смерті — від голоду”, “14 травня 1933 р., Романенко Яків Левкович, вік 52 р., укр., член артїлі. Помер від голоду”, “Романенко Тодоська Микитівна, вік—6 років, нац.—українка. Хто утримував батько, ремесло — хлібороб, стан заняттям — одноосібник, причина смерті встановлено в с/р та міліцією, що батько зарізав і з’їв”, “Захарович Григорій Тимков, вік 7 років, причина смерті — зарізано людоїдом”, “Романенко Ганна Микитівна, вік — 3 роки, причина смерті — зарізав батько для їжі”

1934 — 1938

Плакати 20-26

Крах українізації та “великий терор”

В експозиції представлено портрет Павла Постишева, який вважався “другом советских детей” і їх вихователем. Але реальний Постишев був іншим. На початку 1933 року його з Москви направили в Україну. У народі його називали “перший-другий секретар”, тобто, як людину, що мала величезні повноваження від Сталіна. Саме Постишев

розгорнув кампанію проти “українського націоналізму”; з метою списати на нього усі наслідки голоду. Адже когось потрібно було звинуватити у голоді 1921–23 рр. За інтервенцію, за посуху, так само і за голод 1932–1933 — звинуватили українських “буржуазних націоналістів”.

На плакаті експонується фотографія похорону Сергія Кірова, якого вбили 1 грудня в Ленінграді — це була надзвичайна подія, бо тоді ж 1 грудня 1934 року було ухвалено постанову ЦВК про спрощений порядок ведення кримінальних справ і про те, що смертні вироки засуджених слід було виконувати протягом 24 годин. Цей документ був фактичною “хартією терору”, яка діяла в ССРСР, і який було відмінено лише в 1953 році.

Саме з 1934 року починаються масові репресії проти українських письменників, літераторів, викладачів. В 1933–1934 роках серйозно постраждала сфера педагогіки оскільки жорстко критикувалась так звана “скрипниківщина” (від імені Миколи Скрипника, наркома освіти) і тому сфера освіти була дуже ретельно “почищена”. Багато педагогів, літераторів почали “українізувати” Сибір, Соловки, Казахстан.

Однак, найдраматичніше було попереду. В 1936 році НКВД очолив Микола Єжов, — колишній секретар ЦК ВКП(б), голова Комісії партійного контролю. Саме Єжову Сталін доручив найбільш огидну каральну акцію, яка проводилася в ССРСР. Настала так звана “доба єжовщини”, яка тривала з 1936 по 1938 рік. Перше, що зробив Єжов — це винищив усіх колишніх опозиціонерів. Було проведено кілька показових процесів — проти троцькістів й правих ухильників. Проте Єжов особливу увагу приділив тодішній табірно-тюремній системі. Після його приходу в 1937 році було заарештовано за попередніми даними 700-800 тисяч людей. Постало питання, що з цими людьми робити? Табори не витримували такої напруги, хоча вже було створено ГУЛАГ, в якому люди працювали й виробляли матеріальні цінності. Було вирішено створити нові табори, розформувати великі на дрібні. Займались в’язні лісопоялом й деревообробними роботами, які не вимагали високої кваліфікації.

Вирішено також було розстріляти найбільш “закоренілих ворогів радянської влади”. Влітку 1937 року було розстріляно близько 30 тисяч в’язнів. Але найбільші розстріли були ще попереду, тому, що кількість (в країні була створена атмосфера істерії, коли популярними були доноси) в’язнів невпинно зростала. Було здійснено кілька великих каральних акцій, одна з яких представлена в документах на плакаті № 22. На першому документі підпис Сталіна, яким він схвалює утворення, так званих, трійок. В цьому документі репресованих ділять на категорії (1-ша категорія означає “разстрел немедленно”). Як на будівельні матеріали (цеглу, дошки, цемент...), так і на людські життя Москва “выделяет” “ліміти, план на розстріли”. Поряд з цим знаходить-

ся другий документ, яким політбюро ЦК ВКП(б) розписує крайовим та обласним партійним організаціям оці “ліміти”, а Єшов централізовано із Москви розподіляв їх за призначенням. На місцях пошук “ворогів народу” зайшов так далеко, що партійне керівництво республік, обкоми партії та чекістське керівництво вже самі просять про збільшення цих “лімітів” на 6, 10, 30 тисяч, оскільки їм було вже замало раніше наданого “ліміту”, аби якомога більше знищити “ворогів народу”. Україні по цих документах Москва надавала найбільший “ліміт”, але НКВД УРСР просило його збільшити ще у 5 разів. На цьому ж плакаті, як приклад, подаються 4 таких прохання про збільшення “лімітів” на пресі.

Масовий розстріл “ворогів народу” відбувся в жовтні–листопаді 1937 року на острові Соловки, де був один із найстрашніших концентраційних таборів. Тут було “почищено” соловецьку в’язницю. Керував цим чекіст Леонід Заковський, який починав свою кар’єру в Україні. Саме він очолив трійку, яка “чистила” ці табори. 1111 в’язнів були засуджені до розстрілу. Їх вивезли в урочище Сандормох, в Карелії і впродовж кількох днів капітан М.Матвеев особисто розстрілював по 250 в’язнів в день. На плакаті № 22 представлені документи цього Матвеева, “який звітує рапортом про тих, кого він розстріляв”. Соловецькі табори були в більшості заповнені українцями. В нижній частині цього плакату представлені розстрільні протоколи, особові справи, ордери на арешти та вироки. Там були розстріляні відомі українські діячі — Лесь Курбас, Микола Куліш та ін. Але детальна історія Соловецьких таборів відображена у окремій експозиції, яка експонується у приміщенні київського “Меморіалу” на 15 окремих стендах і висвітлює більш детальну історію Соловецьких розстрілів.

На плакаті № 24 представлено документи та світлини ще одного місця масових розстрілів в Україні комуністичним режимом у Вінниці. Вінницька трагедія — окрема сторінка в історії України. Коли нацисти окупували Україну, то вони створили комісію, яка розпочала у Вінниці розкопки. Книжка “Злочин без кари”, в основу якої покладені документи цієї комісії, детально розповідає про цей злочин. На цьому плакаті можна ознайомитись із складом міжнародної комісії експертів, яка працювала на цих розкопках. Комісія встановила, що розстріли у Вінниці здійснювались протягом 1937–1939 рр. За даними комісії було розкопано 91 поховання у яких виявлено 9432 останки людей з кульовими отворами у потиличній частині черепів та слідами катувань. На плакаті також представлено план Вінницьких поховань та дати перезахоронень, які проходили під час розкопок у 1943 році. У повоєнний час комуністична влада заклала на цій території “Парк культури та відпочинку” а на могилах розташували танцювальний майданчик, кімнату сміху та інші розважальні заклади які функціонують і

по-сьогодні. Щоб приховати сліди злочину чекісти після війни ретельно обшукали Вінницю та навколишні села й арештували та знищили тих, хто давав свідчення міжнародній комісії у 1943 р.

1938 рік характеризувався тим, що Сталін вирішив “поміняти рибок в партійному акваріумі”, — розпрощатися з М.Єжовим і списати усі злочини на нього. Експонується навіть два фото, на одному Сталін, Ворошилов, Молотов і Єжов на каналі Москва–Волга. На другій (такій самій) вже Єжова немає — його відмонтували, оскільки у 1939 році він вже був заарештований, а в лютому 1940 року розстріляний, як шпигун і як лідер контрреволюційної організації в органах НКВД.

На плакаті № 27 представлено ще одне з двох найбільших місць масових захоронень жертв розстрілів у Києві — це Лук'янівське кладовище. В 1918–1919 роках на ньому ховали киян, страчених більшовицькими військами Муравйова, а також вбитих денікінцями.

Починаючи з грудня 1934 року і на протязі великого терору тут ховали розстріляних більшовицькою владою людей. Оскільки кладовище вже було вщент заповнене, то свої жертви більшовики закопували на доріжках і клумбах кладовища. Дуже довгий час ці факти приховувалися, однак знайшлися свідки, які показали, що саме тут комуністичний режим ховав сліди своїх злочинів.

Факти цих поховань були також підтверджені архівними документами. Про це згадував і останній київський міський голова часів нацистської окупації Леонтій Форостівський: “..До перенесення столиці з м.Харкова (у 1934 р.) всіх розстріляних (в НКВС) закопували переважно на Лук'янівському кладовищі: головна і бічні алеї, всі дороги на цьому кладовищі — це великі братські могили замордованих. Місця поховання старанно зрівняні, земля добре утрамбована. Цілі поляни є також місцями масових могил, їх старанно вирівняно, заорано та посіяно на них траву. На цьому кладовищі лежить замордованих не менше 25–30 тисяч”

На плакаті є світлини встановлених пошуковцями могил та символічних пам'ятників видатним політичним дачам, митцям та представникам духовенства України, знищених більшовиками. Сьогодні Лук'янівське кладовище має статус Державного заповідника.

1939 — 1941

Плакати 27-30

Змова двох диктатур та її наслідки

1939 рік розпочався змовою двох диктаторів та підписанням ними відомого пакту Ріббентропа–Молотова. Ці плакати засвідчують, що саме принесли на західні землі України ті військові частини Червоної Армії, які туди вступили, в тому числі більшовицький каральний корпус–НКВД, який створював тут каральні й адміністративні структури. Змова двох диктаторів, не дивлячись на розбіжність ідеологій, дозволила їм на свій розсуд поділити територію тодішньої Європи. Тут наводиться вислів Уїнстона Черчілля: “Така протиприродна зміна російської політики являла собою метаморфозу на яку здатні лише тоталітарні держави”. Тут фігурує і фото спільного параду нацистських та радянських військ у Бресті. Згадується також і телеграма якою Гітлер вітав Сталіна з його 60–літтям. В ній, між іншим, зазначалось, що “радянсько–німецька дружба скріплена кров’ю”.

На плакаті № 29 показано ще один символ комуністичного терору: Биківня — селище на північно–східній околиці Києва, обабіч Чернігівського шосе. Тут у 1936–1941 здійснювалось масове поховання страчених органами НКВД у Києві. Перші жертви, яких, як правило, привозили з Лук’янівської в’язниці, були захоронені тут ще у кінці 20–х років. Офіційно створення спеціальної зони для таємних поховань розпочалося у 1936р. Саме тут, з того часу, у цілковитій таємності систематично ховали безвинно знищених комуністичним режимом людей. В архівних документах Київських землепорядних служб зберігається документ про виділення земельної ділянки столичному НКВД для спецпризначення у 19–20 кварталах Дарницького лісництва біля села Биківня.

Вперше про поховання жертв комуністичного терору у Биківні написав П.Кольмус у газеті “Berliner Voersen–Zeitung” у вересні 1941 року. Тоді німці провели розкопки при яких на глибині півметра були виявлені спотворені людські тіла. Подальші розкопки на площі, близько 15 тис. кв. м, довели, що тут було спішно поховано і тих в’язнів київських в’язниць, яких розстріляли напередодні приходу німців у Київ.

У 1944–1945 роках у Биківні працювала Державна комісія із встановлення фактів злочинів німецько–фашистських загарбників, яка оголосила, що у Биківні поховані жертви нацистів. У 1971 на місці по-

ховань почала працювати друга Державна комісія, яка також завершила свою роботу висновком про те, що у Биківні поховані люди, знищені німцями. І лише у 1987 році, під тиском громадськості і за сприяння Спілки письменників України, правда про биківнянську трагедію поступово почала відкриватись. Було створено третю Державну комісію на чолі з міністром внутрішніх справ УРСР, якій доручили провести обстеження ділянки місцевості, де виявлено останки загиблих. Невдовзі у засобах масової інформації з'явилися повідомлення про те, що у Биківні знаходився фашистський концтабір, в якому гинули радянські люди. І у травні 1988 у Биківні було відкрито вже санкціонований владою пам'ятник, на центральному камені якого було викарбовано "Вічна пам'ять. Тут поховано 6329 радянських воїнів, партизанів, підпільників, мирних громадян, закатованих фашистськими окупантами у 1941–1945 рр."

І лише після багатьох публікацій, що розкривали правду про Биківню, а особливо після ініціатив створеного історико-просвітницького товариства "Меморіал", влада вже була змушена реагувати. Тоді і розпочала роботу четверта Державна комісія, яка під тиском фактів і свідчень очевидців визнала, що у Биківні поховано жертви комуністичних репресій. 11.07.1989 року у пресі з'явилось повідомлення про завершення роботи комісії, в якому було названо кількість похованих жертв — 6783. На думку дослідників, ці дані вкрай недостовірні, тому що у Биківні поховано не менше як 100 тисяч осіб. Після згаданого повідомлення у липні 1989, напис на камені у Биківні було скасовано. Залишилися слова "Вічна пам'ять". 10.05.90 у Биківнянському лісі було встановлено великий дубовий хрест, а у липні 1990 робітники одного з підприємств м.Бровари встановили на узбіччі шосе півторатонну панель із написом "Могили репресованих — 1км". 30.04.1994 відбулося відкриття Биківнянського меморіального комплексу, спорудженого за розпорядженням Президента України.

На плакаті експонується споруда Жовтневого палацу, який до революційних подій 1917 року був Інститутом шляхетних панянок, а в 30-ті роки тут розміщувався НКВД. Не випадкова тут і світлина теперішнього Кабінету Міністрів України. Цю споруду було збудовано для розміщення в ній НКВД. У її дворі також було збудовано двоповерховий будинок без вікон. В ньому мали проводитись допити в'язнів.

За наполегливими вимогами та зверненнями Київської міської організації Товариства "Меморіал", громадськості Києва та за сприяння Прем'єр-Міністра України В. Ющенка, Кабінет Міністрів України 22.05.2001 року видав постанову "Про створення Державного історико — меморіального заповідника "Биківнянські могили" з віднесенням його до сфери управління Київської міської державної адміністрації. 24.06.2001 року, у рамках свого візиту в Україну, Биківню відвідав Па-

па Іван Павло II.

Однак вже на протязі 2-х років владні структури міністерств не виконують постанову прийняту урядом В.Ющенка “Про створення Державного історико — меморіального заповідника “Биківнянські могили”.

Брутальними були дії нової влади у 1939 році на західно-українських землях. Населенню цих земель, яке хлібом, сіллю і національними прапорами, зустрічало “визволителів”, нова влада принесла масовий терор і таємні поховання його жертв по селах, містах і містечках.

На плакаті № 30 показане ще одне з багатьох місць масових поховань жертв комуністичних репресій в Галичині — це “Дем’янів Лаз”. Експонати — залишки одягу і взуття розстріляних, черепи з отворами від куль у потиличній частині черепа красномовно засвідчують як багаторічна практика більшовиків у великій Україні активно втілювалась у Західно Українських землях.

Якщо порівняти розкопки в “Дем’яновому Лазі” (передмістя в Івано-Франківську 1989 р.) з розкопками 1943 р. у Вінниці, то ці розкопки проводилися більш кваліфіковано. Їх експонати незаперечно доводять, що робив тодішній більшовицький режим аби знищити сліди своїх злочинів у “Дем’яновому Лазі”. Вони свідчать про відвертий садизм виконавців цих кривавих акцій. На плакаті демонструється аж шість кульових отворів у потиличній частині черепа жертви, а поруч грудні кістки жертв, пробитих чотирикутними багнетами задля того, аби жертва не ожила. Сьогодні за архівними документами стало відомо немало випадків, коли свої злочини НКВД намагалось приховати, або списати на німців. При розкопках у “Дем’яновому Лазі” (1998 рік) Івано-Франківський обком КПУ намагався перекласти ці злочини на німців або українських “буржуазних націоналістів”. Але знайдені при розкопках документи не надали можливості здійснити цю більшовицьку фальсифікацію. Крім того отвори у грудних кістках наглядно доводять, що вони пробиті чотирикутними багнетами, які були у ті часи тільки на озброєнні Червоної Армії. Розкопками “Дем’янового Лазу” юридично доведено злочини тодішньої каральної системи, який полягав навіть у порушенні тоді існуючих нелюдських законів а саме ст.98 Кримінального Кодексу Української РСР в редакції 1927 р. (перевищення влади, або службових повноважень, тобто вчинення дій, що явно виходять за рамки наданих законом повноважень особам що їх вчинили). За цією статтею старшим слідчим прокуратури Івано-Франківської області була порушена і розслідувалась Кримінальна справа по злочинах у “Дем’яновому лазі”. За знайденими документами жертви були засуджені до 2-х, 5-ти років або просто затримані і вивезені у “Дем’янів Лаз” і без вироку розстріляні. Коли при розкопках ак-

тивісти “Меморіалу” почали в листівках оприлюднювати тексти знайдених при розкопках документів з прізвищами НКВДистів, які підписувались під ними, то Івано–Франківську область покинули десятки родин колишніх працівників НКВД, ховаючись від людського гніву у Російській Федерації. На світлинах цього плакату можна познайомитись з документами виявленими при розкопках, висновками українських експертів, кількістю замордованих, їх вік і стать.

1942 – 1952

Плакати 31-37

**Останнє десятиліття
сталінської диктатури**

Такий розвиток подій в Україні повинен був виштовхнути на поверхню силу, яка би чинила спротив цьому антилюдянному режиму. Такою силою стала Українська Повстанська Армія (УПА), створена Організацією Українських Націоналістів (ОУН)

Після закінчення Другої світової війни число жертв було визначено в 7,5 мільйонів, в 50–ті роки М.Хрущов виправив цю кількість назвавши 20 мільйонів, а за влади Горбачова вона зросла аж до 27 мільйонів загиблих радянських людей.

Ці цифри говорять про те, що влада всіяко прагнула приховати істину, адже усі “перемоги” добувались, насамперед, ціною мільйонів і мільйонів загиблих людей.

Наступні плакати розповідають про події, які можна назвати “війною після війни” в Західній Україні, коли більшовицький режим вів війну проти УПА.

Вперше в експозиції показано наскільки складною була тоді ситуація. Радянська пропаганда переконувала, що у всьому винні “бандерівці, які були насильниками й вбивцями”. Але фото однієї із спеціальних груп, які діяли з 1944 року в Україні свідчить, що група НКГБ на чолі з підполковником Захаровим, яка була переодягнена під українських повстанців створювалася із добре вишколених чекістів, яких вчили володіти місцевим діалектом й знати традиції галичан. Для цього було організовано декілька спеціальних чекістських підготовчих шкіл. До цих груп вербували також і колишніх повстанців. Ціною власного життя, від них вимагалось чинити свавілля від імені УПА. На червень 1945 року в Західних областях під виглядом

бандерівців діяло 156 спецгруп, чисельністю 1783 особи. В подальші роки боротьби з визвольним рухом, кількість спецгруп та їх чисельність значно збільшувалась. Крім того, для боротьби з визвольним рухом у західні області України було направлено 17 дивізій регулярних військ. “За архівними матеріалами “..З часу так званого “звільнення” по червень 1945 р. в західні області України на постійну роботу було направлено 86749 чоловік” А з часу звільнення західних областей України по червень 1945 р. було захоплено 93610 бандитів”; тоді як за офіційними джерелами на 1944 р. УПА нараховувала від 45 до 80 тис. чоловік, за німецькими до 60 тис. чоловік. Враховуючи наведені цифри можна зробити висновок, що радянський режим вів боротьбу проти всього населення західних областей України. Тож необхідно переосмислити кожен із злочинів СРСР і зрозуміти, хто ці злочини насправді робив.

За 1944–54 рр. в Західній Україні було репресовано 500 тисяч осіб, з них 230 тисяч — розстріляно.

Повоєнна ситуація характерна тим, що в Україні знову була розгорнута боротьба з українським націоналізмом. Ця кампанія почалася з критики О.Довженка коли його кіносценарій “Україна в огні” розглядався спеціально на Політбюро ЦКВКП(б) ще під час війни. Претензія до Довженка була дуже проста. Сталін зауважив, що у нього в сценарії одні українці. На це Довженко відповів, що він і сам українець. Це було розцінено Сталіним, як “український буржуазний націоналізм”.

Кремлівські правителі були дуже стурбовані впертою і героїчною боротьбою УПА, яка була добре організована та підтримувалась майже всім населенням західних земель і ставала прикладом для усієї України. Стенд № 35 знайомить з організаційною діяльністю українського підпілля. Тут “Платформа Української Головної Визвольної Ради”; президентом якої було обрано Кирила Осьмака, тогочасні агітаційні плакати, періодична преса підпілля. В нижній частині плакату є Звіт одного з відділів УПА та квітень 1949 р. В ньому повстанці описують характеристику терену на якому веде боротьбу відділ, провокаційні акції та знущання Московської окупаційної влади над мирним населенням.

На плакаті № 36 ще дві постаті — відомі поети Максим Рильський та Володимир Сосюра. А ось і кампанія проти підпілля безрідних космополітів”, де по суті розгорнулася боротьба проти тих, хто працював в царині єврейської історії і культури, або проти єврейських літераторів в Україні. Це підтверджує фото Іллі Співака, дослідника, який помер в тюрмі під час цієї кампанії. Смерть Сталіна завершує цей страшний період. Безперечно, що були б нові репресії, якби смерть тирана не змінила ситуації. Є в експозиції і фото, яке ніколи офіційно не

друкувалося — Сталіну стало зле...

Висвітлення цього страшного післявоєнного періоду було б не повним, якщо не показати ще деякі документи героїчної збройної боротьби Українського підпілля, яка тривала до 1956 р. У верхній частині плакату № 37 показано агітаційні листівки українського підпілля. Ці матеріали друкувались у підпільній друкарні, яка була у Вінниці. Ознайомившись з ними можна побачити, як аналітики націоналістичного підпілля розкривали брехливі грабіжницькі плани Москви щодо України. Історія цих документів дуже цікава. Весною 1991 р під час земляних робіт біля с.Воронів Рогатинського р-ну на Івано-Франківщині (тут до 1949 р. базувався підпільний штаб генерала Шухевича) з під ковша екскаватора викотилась бочка, краї кришки якої були щільно залиті воском. Посудина вщент була наповнена документами, скрученими і загорнутими у тогочасні газети. Документи виявились архівом штабу Шухевича по 1949 рік. Коли ці безцінні матеріали попали до рук обласного “Меморіалу”, то на приміщення товариства був вчинений нічний напад. Зловмисники перевернули догори ногами все небагате майно Товариства, порозкидали документи і не знайшовши потрібного розбили молотком єдину на той час найціннішу річ організації кольоровий телевізор. Пізніше до голови Товариства Р.Круцика все частіше почали навідуватись підозрілі гості, які непомітно зводили довгі розмови до загадкового архіву. Це були ніби—то гості із різних країн представники української діаспори, то старі члени ОУН або УПА, а іноді навіть пошепки представляли себе членами Центрального проводу ОУН. Останні вимагали передати їм архів. Але знаючи хитрощі та провокації ще радянських спецслужб, інформація про знаходження архіву так і ніким з загадкових гостей не була роздобута. Більше року архів зберігався в підвалі одного сільського господаря у Галицькому селі. І тільки після проголошення незалежності України, невелика частина архіву була легалізована у фондах музею “Визвольних змагань Прикарпатського краю”. Решту Документи вивчаються і з часом ще відкриють світу багато таємниць про злочини комуністичної системи та правду про героїчну боротьбу Українських повстанців. Власне деякі копії того загадкового архіву і представлені тут на кількох стендах.

У нижній частині плакату № 37 ліворуч світлина одного з таборів Колими. Як Велика Україна так і західні її області спочатку більшовицької окупації пережили багато акцій примусових переселень, як окремих родин, так і цілих сіл і районів. Але найбільші примусові переселення (депортації) здійснювались за Постановою Державного Комітету оборони СРСР від 30 березня 1944 р. На плакаті поданий звіт начальника внутрішніх військ КГБ Українського округу генерал-майора Фадеева про хід виконання операції з депортації “бандітських

семей” секретарю ЦК КП(б)У Мельникову Л.Г. Львівська область
1950 рік.

1946 – 1947

Плакати 38-39

Третій удар голодом

Плакатами № 36 і 37 завершується висвітлення в експозиції після-воєнного періоду останнього десятиліття сталінської диктатури. Плакатами № 38 та 39 експозиція повертається до 1946–47 рр. Її підзаголовок “Третій удар голодом”.

Голод почався з посухи в південних областях України. Замість того, аби організувати допомогу цьому регіону, Сталін цинічно пов’язав цей голод з проявами українського буржуазного націоналізму. Хрущов, який до приїзду Л.Кагановича був тоді першим секретарем ЦК КПУ і очолював уряд УРСР (весна 1947 рік), написав у Москву кілька листів, за що Сталін (збереглися спогади про це) назвав його “українським буржуазним націоналістом” і категорично заборонив будь-яку допомогу Україні.

У той же час з СРСР вивозилося зерно, на що Президент Чехословаччини Клемент Готвальд сказав: “Радянський Союз врятував нас від голоду”. Є й дані, що до Польщі було передано 200 тисяч тонн зерна, до Франції –500 тисяч тонн, а в цей час в Україні від голоду гинули люди. Маловідомий, але жахливий факт, що лише загсами в Україні тоді було зареєстровано близько 1 млн. голодних смертей. В останні роки надруковано книжки про голод 1946–1947 р., де наводяться унікальні документи про реальну ситуацію в країні в той час третього удару голодом по ній. За рахунок “Української валюти” тобто українського хліба Москва підготовувала створені нею комуністичні режими у державах Східної Європи.

1953 — 1964

Плакати 40-43

“Морозна відлига”

Насамперед про цей період на плакатах представлено те, що хоча, після смерті Сталіна, Микита Хрущов і перебрав владу до своїх рук та ліквідував одну із найнебезпечніших й одіозних постатей сталінського періоду — Лаврентія Берію, природа комуністичного режиму не змінилася. Хрущов і його оточення зробили дуже просту річ: вони списали усі недоліки більшовицької правлячої системи на Сталіна і почали всіяко пропагувати “хорошого Леніна”. У цьому контексті побудовано промову Хрущова на XX з’їзді партії в 1956 році. Демонтувалися пам’ятники Сталіну, але паралельно створювалися міфи про самого Хрущова, про його перемогу над нацистською Німеччиною, про його надзвичайні державні здібності й талант. На стенді представлені елементи культу особи Хрущова. Тут експонується текст і ноти пісні про Хрущова, яку склали українські музиканти і поети, промову Хрущова в ООН, де він поводив себе вкрай брутально. Вказано на факт вбивства, за завданням Хрущова, лідера ОУН Степана Бандери в Мюнхені, матеріали про угорську, 1956 року, революцію, яка була придушена майбутнім генсеком Юрієм Андроновим Він, на той час, був послом СРСР в Будапешті. І, нарешті, подається “кукурудзяна” тема, оскільки Хрущов був великим ентузіастом цієї сільгоспкультури, є тут і декілька віршів: підпілля: “Ширше крок на наші ниви — кукурудзяні посіви”; “Ковбаса не впаде з неба, хоч проси, хоч не проси, кукурудзу сіять треба — якщо хочеш ковбаси”. Це був “фольклор” тієї хрущовської доби. За багатогодинними промовами Хрущова, КПСС прагнула приховати справжню свою природу.

Тому ж логічно що почав виникати спротив цій начебто лібералізованій системі. В Україні його очолювали молоді люди — Євген Сверстюк, Алла Гюрська, Іван Світличний, В’ячеслав Чорновіл та інші. Це ті, хто ще на початку 50-х почав замислюватись над тим, що ж відбувається в Україні. На згадку приходять організація, яку створив наприкінці 50-х Левко Лук’яненко. За її створення він був засуджений до смертної кари. Цікавим є фото тодішніх інтелектуалів, яких критикували, наприклад, поет Андрій Вознесенський. Ми бачимо також Василя Симоненка, щоденник і вірші якого розповсюджувались в ті часи через “Самвидав”.

Були люди, які добре розуміли, що буде відбуватися в країні після

того, як прийшов до влади Леонід Брежнєв (жовтень 1964). Тому тут широко представлена брежнєвська епоха. Для України його прихід означав посилення поневолення, нових тортур і репресій. То була перемога неосталінізму. І це не перебільшення, тому що, те що почав робити Брежнєв, йшло абсолютно в руслі старих сталінських традицій.

1965 – 1985

Плакати 44-50

“Безкровний тоталітаризм”

Багато хто говорив, що “влада Брежнєва не така вже й жахлива, — це безкровний тоталітаризм”. Проте на плакатах показано й перераховано арешти людей, які були заарештовані в ті часи. Наприклад, Іван Світличний, який на волі прожив 40 років, 12 років був ув’язнений, а останні 11 років був паралізований. Художниця Алла Гурська, яка загинула за нез’ясованих обставин у Василькові під Києвом. Таких поламаних доль дуже багато. У вересні 1965 року, в київському кінотеатрі “Україна” В’ячеслав Чорновіл, Василь Стус, Іван Дзюба, на прем’єрі фільму Сергія Параджанова “Тіні забутих предків” влаштували публічну акцію протесту. На плакаті також експонується світлина людей, які мужньо кинули виклик тодішній політичній системі, за що кожного з них було покарано.

Тут представлена така яскрава особистість, як відомий правозахисник, журналіст за фахом, Валерій Марченко, який помер у жовтні 1984 року. Тоді Президент США Рональд Рейган і Держдепартамент США зробили спеціальну заяву і висловили СРСР своє глибоке обурення з приводу смерті цієї людини. Тут представлені також Юрій Бадзьо й Семен Глузман, який очолює українсько–американське бюро з прав людини. Це він перший зробив експертизу–висновок про те, що генерал Петро Григоренко був нормальною, за психічним станом, людиною і не міг бути посадженим у “психушку”, як це було зроблено. До речі, сама ідея використовувати психіатрію проти дисидентів належить Юрію Андропову, який очолював тоді КГБ СРСР. І Петро Григоренко був однією із жертв існуючого тоді режиму.

1972 рік. До влади в Україні прийшов Володимир Щербицький, який на відміну від свого попередника П.Шелеста, впроваджував в Україні жорстку русифікацію. На плакаті представлена книжка П.Шеле-

ста “Україна наша радянська”. За неї, вже заднім числом, йому приписали “український буржуазний націоналізм”. З 1972 року в Україні було особливо жорстке ставлення до “инакомыслия”. Такими “инакомыслящими” в Україні були правозахисники тієї доби — Юрій Литвин, Зиновій Антонюк, Караванський, Плахотнюк, Олекса Тихий та багато інших.

Останні плакати характеризують переломну епоху. Це був період смертей генсеків — Черненко, Андропова, і прихід до влади М.Горбачова.

На плакаті “Втрачена пам’ять” вперше представлена, по хронологічних періодах, кількість втрачених об’єктів архітектурної спадщини в регіонах України. До 1914 року — 60, 1914–1918 — 7, 1918–1941 — 251 пам’ятка. Руйнування пам’яток, в радянський період, відбувалось з політичних мотивів.



1986 — 1991

Плакати 51-53

“Колапс”

Це епоха, так званої, перебудови. Окрема увага акцентується на спробах реставрації, зокрема, на зусиллях путчистів (1991р.), повернути стару комуністичну систему. Тут наводиться відома стаття Ніни Андреевої “Не могу поступаться принципами”. Андреева й зараз є лідером сталінської ВКП(б). Заслуговує на увагу й копія рішення президії Чернігівської обласної і міської Рад, датованого жовтнем 1990 року, яке характеризує період підготовки до державного перевороту 19 серпня 1991 р. Такі документи було створено у кожній з областей України. І якби переворот вдався, то, очевидно, що по цих рішеннях було би пролито море крові. Адже подібними рішеннями силові структури зобов’язувались провести арешти всіх лідерів новітніх організацій крім КПСС і ВЛКСМ. Сьогодні ж політики, які були у фаворі тодішнього режиму всіляко й безпідставно намагаються довести, що спроба державного перевороту не несла у собі небезпеки для людей.

І нарешті, на останньому плакаті відбито ситуацію в Україні 1991 року включно з проголошенням її незалежності.

Підсумовуючи все це, можна стверджувати, що на сьогодні існують різні оцінки загальних людських втрат в СРСР і в Україні. Дані, які були оприлюднені академіком Яковлевим і його міжнародним

фондом “Демократій”, який займається дослідницькою роботою, що вивчає цю добу, такі — 32 мільйони репресованих за роки існування більшовицького режиму.

Для України ця цифра становить — 10 мільйонів. Проте, на наш погляд, ці цифри ще далеко не повні і навіть навмисно занижені, бо ще й сьогодні Московська влада і російські політ-демократи, як і їх попередники, часто намагаються заперечити або бодай применшити злочини імперської Росії перед Україною.

Завершується експозиція проголошенням незалежності України.

Без правди дуже важко жити, а ще важче будувати власну державу. Це, власне кажучи, відповідає ідеї нашої експозиції. І якою б важкою не була ця правда, ми мусимо її знати, а головне викласти все це систематизовано, аби воно було всім зрозуміло. Тож основною метою діяльності Товариства “Меморіал” є боротьба з історично-політичними міфами, створеними комуністичним режимом. Ми не повинні забувати невинно пролітої крові. Віримо, що наша діяльність наближає той час, коли офіційна українська влада, на державному рівні, дасть, нарешті, історичну, політичну і правову оцінку тоталітарному минулому в Україні. Тільки тоді ми можемо бути гарантовані від не повторення такого минулого.

Історія створення "Меморіалу"

Ініціативна група по створенню Всеукраїнського Товариства “Меморіал” вперше зібралася 8 грудня 1988 року в київському Будинку Кіно.

4 березня 1989 року відбулася установча конференція “Меморіалу”.

6 квітня 1999 року відбулася установча конференція Київської міської організації Товариства “Меморіал”, на якій був прийнятий Статут Київської міської організації, був затверджений Малою Радою Всеукраїнського Товариства “Меморіал”, а 17 червня зареєстрований Київським міським Управлінням юстиції.

Із положень Статуту

Основним завданням діяльності Товариства є:

– сприяння процесам розвитку демократії в Україні та ліквідації наслідків тоталітаризму в усіх сферах суспільного життя шляхом відтворення історичної справедливості;

– збереження пам'яті про жертви геноциду, участь у пошуку місць невідомих захоронень жертв репресій, сприяння у проведенні

розкопок, ексгумації та пере захороненню цих жертв;

*– сприяння реабілітації жертв репресій та надання їм допомоги;
– виявлення виконавців репресій, сприяння у відшкодуванні за-
подіяних збитків репресованим;*

*– сприяння в об'єктивному вивченні причин і наслідків ко-
муністичної диктатури, співробітництво з урядовими і громадськи-
ми структурами по вивченню матеріалів, пов'язаних з репресіями за
всі періоди окупації України;*

*– виховання молодого покоління в дусі загальнолюдських, хрис-
тиянських, гуманістичних принципів, патріотизму любові до духов-
ної культури українського народу і пошанування культур інших на-
родів.*

*Постійно діюча музейна експозиція функціонує з 30 листопада
2001 року у приміщенні Товариства, розміщена на 97 стендах і скла-
дається з 3-х розділів: “Забуттю не підлягає — хроніка комуністич-
ної інквізиції”, “Київський мартиролог” та “Українські Соловки”.*

*У приміщенні Товариства є обладнаний актовий зал на 75 місць,
у якому для організованих груп проводяться відкриті уроки
історії, лекції та демонстрації відеофільмів. Відеотека Товариства
налічує понад 70 відеофільмів і постійно поповнюється. Експозиція
може слугувати унікальним джерелом для проведення уроків та
лекцій для підготовки і написання рефератів, курсових і дипломних
робіт тощо.*

Екскурсії та перегляд фільмів

За півтора року існування експозиції в Києві її відвідало більш як 180 організованих груп, а загальна чисельність відвідувачів уже перевищила 250 000. Різні за віком, досвідом життя і професією відвідувачі музейної експозиції не залишилися байдужими до трагічних і героїчних сторінок історії України.

Починаючи від березня 2003 року експозиція представляється для огляду у містах різних країн світу. Ряд навчальних закладів, музеїв і публічних бібліотек виявили бажання придбати та розмістити у себе копії плакатного варіанту музейної експозиції.

Над текстом працювали:

Ю.Шаповал — Голова наукового відділу, член Ради Товариства, доктор історичних наук, професор.

Р.Круцик — Голова Товариства, народний депутат України 2-го скликання, юрист.

А.Єременко — Заступник Голови, відповідальний секретар Товариства.

Адреса “Меморіялу”:

Україна 03040

Київ-40

вул. м. Стельмаха, 6-А,

тел./факс: (044) 258-00-71,

ел.адреса: osta@ln.ua,

адреса сайту: <http://www.memorial.kiev.ua>

